

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
------------------------	----------

РОЗДІЛ 1

РИНОК МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ: РОЗВИТОК ТА ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Сутність та особливості державного регулювання ринку медичних послуг.	8
1.2. Зміни та реформування ринку медичних послуг України упродовж 1991–2022 рр.	28
1.3. Державна політика та стратегія розвитку ринку медичних послуг України.	42
Висновки до розділу 1.	50

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

2.1. Комплексний механізм державного регулювання ринку медичних послуг в Україні.	52
2.2. Методичний інструментарій державного регулювання ринку медичних послуг в сучасних умовах: класифікація та застосування.	73
2.3. Інституційні передумови державного регулювання ринку медичних послуг.	90
Висновки до розділу 2.	106

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ СТАНУ ТА МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Нормативно-правовий механізм державного регулювання ринку медичних послуг: міждержавний, державний та регіональний рівні.	108
3.2. Взаємодія суб'єктів ринку в рамках організаційно-управлінського механізму державного регулювання ринку медичних послуг.	124

3.3. Фінансово-економічний механізм державного регулювання ринку медичних послуг.	145
Висновки до розділу 3.	166

РОЗДІЛ 4
АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ
ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ
МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ЗМІН

4.1. Динаміка ринку медичних послуг в Україні в сучасних умовах.	168
4.2. Зміни ринку медичних послуг в умовах військових дій та пандемії COVID-19.	207
4.3. Діяльність суб'єктів національного ринку медичних послуг.	216
Висновки до розділу 4.	226

РОЗДІЛ 5
СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ
МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ

5.1. Стратегія та моделі розвитку ринку медичних послуг держав Європейського Союзу.	227
5.2. Концепція державного регулювання ринку медичних послуг в сучасних умовах.	241
Висновки до розділу 5.	261
ВИСНОВКИ	262
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	267
ДОДАТОК 1	292
КОНЦЕПЦІЯ державного регулювання ринку медичних послуг.	292

ПЕРЕДМОВА

Процеси реформування розвитку сфери медичних послуг в Україні, які розпочалися після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом вперше за роки незалежності зацентрували увагу на проблематиці формування ринку медичних послуг в нашій державі. Адже не зважаючи на конституційну норму про безоплатність медичних послуг, реалії сьогодення підкреслюють необхідність створення умов для здорової конкуренції не лише на ринку фармацевтичної продукції, але й в сфері надання тих чи інших медичних послуг. Оскільки акумуляція приватного капіталу в сфері приватної медицини за своїми масштабами перевищує можливості Державного бюджету щодо фінансування капітального переоснащення вітчизняних державних лікувальних закладів.

Розвиток охорони здоров'я на ринкових засадах посилює конкуренцію в сфері медичних послуг підвищуючи якість їх надання, а також розширює можливості споживачів самостійно обирати лікувальні заклади та лікарів не залежно від місця проживання, прописки та інших бюрократичних факторів, а виключно на засадах оцінки якості як медичного закладу, так і лікувального персоналу.

Разом з тим, пандемія COVID-19 не дала однозначної відповіді на питання щодо ефективності різних моделей ринку медичних послуг, які мали виражений державний чи приватний характер, адже раптовість поширення та масовість захворювання коронавірусом фактично ліквідувала подвійні стандарти в медицині країн колишнього соціалістичного табору, нівелювала значимість фінансових потужностей розвинутих країн світу та актуалізувала питання державного втручання у функціонування ринкових механізмів. Адже застосування обмежувальних заходів (локдаунів) урядами багатьох країн, швидкість прийняття рішень, мобілізація людського та інтелектуального ресурсу були, на наш погляд, стали основними продуктивними заходами щодо зниження навантаження на лікувальні заклади та зменшення кількості смертності від коронавірусу. Відтак фінансовий ресурс для розвитку ринку медичних послуг та системи охорони здоров'я в умовах COVID-19 був важливим для більшості країн світу, однак не визначальним для боротьби з однією із найбільших в історії

людства загроз здоров'ю широких верств населення, що підкреслює значущість державного регулювання ринку медичних послуг.

Особливо актуальною проблематика державного регулювання ринку медичних послуг є для України, де існують розбіжності та прогалини в нормативно-правовому механізмі регулювання державних і приватних медичних послуг, прослідковується хронічний рівень недофінансування медичної галузі, що зумовлює моральне і фізичне старіння медичного обладнання та незадовільний стан лікувальних закладів в малих населених пунктах і колишніх районних центрах. Важливою проблемою розвитку ринку медичних послуг в Україні є високий рівень тінізації оплати праці медичного персоналу, а відсутність легальних механізмів контролю діяльності державних медичних закладів є одним із факторів зниження якості медичних послуг.

Відсутність чіткого нормативно-правового визначення поняття ринку медичних послуг, його структури та механізму регулювання є однією із причин відсутності розгорнутої статистичної інформації щодо розвитку медичних послуг, що знижує можливості для ґрунтового аналізу проблемних аспектів в сфері організаційно-управлінського та фінансово-економічного механізмів регулювання ринку медичних послуг.

Відтак дослідження особливостей державного регулювання ринку медичних послуг в Україні вимагає, в першу чергу, аналізу правових проблем пов'язаних із формулюванням інституційного середовища ринку медичних послуг з метою визначення напрямків реформування механізму регулювання ринку медичних послуг в умовах реалій сьогодення. Важливим аспектом наукових досліджень в цьому аспекті має стати напрацювання теоретико-методологічних підходів щодо формування понятійно-категорійного апарату державного регулювання ринку медичних послуг, який, на сьогоднішній день, є досить обмеженим та не відображає основних елементів функціонування такого ринку. Поряд з цим, уваги науковців потребує структурування механізму державного регулювання ринку медичних послуг через визначення завдань, цілей, функцій, важелів і методів такого регулювання.

Сформулювавши теоретико-методологічні та правові основи функціонування ринку медичних послуг і механізму його

регулювання, важливим завданням є ґрунтовна оцінка організаційного, інфраструктурного та фінансового забезпечення розвитку ринку медичних послуг Україні. З цією метою необхідно впровадити розгорну систему обліку надання приватних медичних послуг, адже комплексна статистична інформація про кількість приватних медичних закладів та напрямки їх діяльності фактично відсутня. Окрім цього, існує досить обмежена інформація щодо вартості медичних послуг у приватних лікувальних закладах. Такий стан речей значно звужує економіко-статистичний аналіз розвитку приватного сегменту ринку медичних послуг в Україні, а також фактично унеможливує якісний моніторинг надання медичних послуг приватними лікувальними закладами.

Враховуючи негативні тенденції в розвитку ринку медичних послуг в Україні, пов'язані із хронічним недофінансуванням галузі охорони здоров'я, наслідком чого є зменшення доступу пересічних громадян до якісних медичних послуг через закриття районних лікарень та амбулаторій в малих населених пунктах важливим науковим завданням є розробка концепції державного регулювання ринку медичних послуг в сучасних умовах та побудова концептуальної моделі комплексного механізму державного регулювання медичних послуг. При цьому державне регулювання ринку медичних послуг повинно включати не лише регулятивні механізми щодо формулювання ціни на медичні послуги та розробки державних стандартів надання медичних послуг, але й вимоги щодо доступності медичних послуг для широких верств населення, швидкості прийняття рішень і реагування на спалахи інфекційних хвороб, формування медичного резерву тощо. Окрім цього основою концепції державного регулювання ринку медичних послуг має бути підхід до розвитку державно-приватного партнерства в галузі охорони здоров'я та формування підґрунтя для швидкого впровадження медичного страхування в Україні, адже саме медичне страхування дозволить детінізувати і зменшити корупційні елементи в частині надання медичних послуг державними медичними закладами.

Реалізація зазначених положень наукового дослідження механізмів державного регулювання ринку медичних послуг знайшла своє відображення у розділах монографії.

Розділ 1

РИНОК МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ: РОЗВИТОК ТА ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Сутність та особливості державного регулювання ринку медичних послуг

Однією із функцій держави та системи державного управління є забезпечення прав громадян на охорону здоров'я та на отримання якісних медичних послуг. Особливе значення у реалізації такої функції належить стимулюванню та забезпеченню розвитку медичної сфери, адже ринку медичних послуг притаманна чимала кількість особливостей, які перешкоджають самореалізації ринковим закономірностям, відповідно, необхідним є встановлення нормативів, інструкцій та ліцензій в даній сфері. Це обумовлює, в свою чергу, потребу у зовнішньому регулюванні, яке може виконувати лише держава. Одним з пріоритетів роботи органів законодавчої та виконавчої влади більшості розвинених країн світу та тих, що розвиваються, в т. ч. в Україні, що проводять зміни в галузі охорони здоров'я, зокрема на ринку медичних послуг є формування та провадження прозорої та якісної регуляторної політики.

Загалом, під терміном «медична послуга» розуміють:

- захід, спрямований на профілактику захворювань, їх діагностику і лікування, має самостійне закінчене значення;
- вид корисної діяльності, не створює матеріальних цінностей, вони, як правило, не приводять до володіння чим-небудь. Проте, наприклад, буває, що людина, отримуючи медичну послугу, наприклад, у вигляді зубопротезування, набуває і сам протез (елемент товару в послугі).

Серед основних особливостей медичної послуги як товару слід виокремити наступне:

1. Неоднозначність структури медичної послуги. Так, елементом товару в медичній послугі може бути виписка

з історії хвороби, дані медичного обстеження, рецепт лікаря і т. д. Але елемент товару в послугі все-таки не можна розглядати, як товар, в повному розумінні цього слова, тому що елемент товару в послугі невіддільний від неї і самостійної цінності, як правило, не має.

2. Відсутність права володіння. Якщо людина придбала товар, який має фізичне втілення, то він стає його власником, чого не можна сказати про послугу. Медичні послуги люди змушені купувати протягом усього життя. Споживаючи послугу, людина має до неї доступ протягом обмеженого проміжку часу.

3. Невідчутність, нематеріальний характер медичних послуг, та неможливість їх зберігання. Так, наприклад, обстеження, означає, що їх взагалі неможливо транспортувати, зберігати і упакувати. А продемонструвати, побачити, спробувати, чи вивчати їх не можна до отримання цих послуг. При цьому оцінити медичні послуги можна тільки після їх отримання. Медична послуга відрізняється від інших товарів тим, що процес виробництва збігається з процесом реалізації.

4. Відсутність зв'язку між бажанням споживача (пацієнта) та необхідністю придбання медичної послуги. Так, практично будь-яка медична послуга є вимушеною для пацієнта, тобто він набуває її не по бажанню, а в разі потреби.

Як правило, в клініку людина звертається лише в тому випадку, коли відчуває потребу в допомозі лікаря. Саме в цьому полягає одна з найважливіших відмінностей медичної послуги від будь-якої іншої. Однак існує і виключення, наприклад косметологічні послуги.

5. Несамостійність у виборі медичних послуг. Під час лікування пацієнт знаходиться в деякій залежності від лікаря. Саме фахівець визначає, які саме процедури і медичні препарати йому необхідні. Ліки мають своїми свідченнями і протипоказаннями, які потрібно обов'язково враховувати. Проведення певних медичних послуг також можливо далеко не у всіх випадках.

6. Невіддільність медичної послуги від джерела її виникнення. Надання медичної послуги вимагає особистих контактів виробника і споживача.

7. Мінливість якості медичної послуги. Залежить від кваліфікації фахівця, медичного обладнання, лікарських препаратів, що були використані в процесі надання медичної послуги, тощо.

8. Нееластичність попиту на медичні послуги. Варто пам'ятати, що більшість медичних товарів та послуги не мають ніяких аналогів і заміників. Саме тому при підвищенні ціни на них величина попиту істотно не зміниться. На деякі процедури попит абсолютно нееластичний – наприклад, якщо пацієнту необхідна життєво важлива операція, він заплатить необхідну суму, навіть в тому випадку, якщо ціна стала дуже високою.

9. Складність в оцінюванні якості медичних послуг зі сторони споживача (пацієнта). Так, до відвідування клініки пацієнт не може оцінити об'єктивно якість медичних послуг. В процесі лікування пацієнтові необхідно повністю довіряти рекомендаціям свого лікаря і дотримуватися їх. Пацієнт просто не володіє всіма необхідними знаннями для того, щоб дати оцінку багатьом медичним процесам.

Необхідно зазначити, що в українському законодавстві й досі відсутнє визначення поняття «медична послуга», є лише така дефініція, як «медична допомога». О. А. Євтушенко вважає, що ринок медичних послуг визначений, з одного боку, як сукупність усіх медичних технологій, виробів медичної техніки, методів організації медичної діяльності, фармакологічних засобів, що реалізуються в умовах конкурентної економіки, і, з другого боку, як сукупність наявних і потенційних виробників та споживачів медичних послуг. Водночас, науковцем встановлено, що медична послуга є складним комплексом елементів, процесів і послуг що розвивається в часі та просторі, і має певну фазність, стадійність і етапність, які охоплюють усі види робіт, які пов'язані із збереженням, упровадженням і практичною реалізацією медичної допомоги [79, с. 12].

Я. Янчак виділяє декілька специфічних особливостей медичної послуги:

– медична послуга – це діяльність (сукупність дій), яку можуть здійснювати не всі особи. До кваліфікації виконавця, що пропонує таку послугу, закон ставить підвищені вимоги.

Саме це є основою для видавання ліцензії на здійснення діяльності суб'єкта господарювання [268, с. 229];

– діяльність повинна здійснюватися для досягнення певної мети. Пацієнт (замовник), звертаючись до лікаря, має на меті усунення певних психофізіологічних негативних проявів свого організму (третьої особи). Медична діяльність ґрунтується на «об'єктивній потребі людей у збереженні та відтворенні свого тілесного існування» [268, с. 229];

– за загальним правилом медична послуга не має матеріального результату. Водночас вона може бути поєднана зі створенням матеріального компонента [268, с. 229];

– як правило, результат послуги виконавець не може гарантувати [268, с. 229];

– медична послуга, будучи об'єктом цивільних прав, має визначену вартість, тому її надання супроводжується еквівалентним обов'язком з її оплати. В оплату входять витрати виконавця на її надання та його винагорода [268, с. 214].

На рис. 1.1 (див. с. 12) наведено основні характеристики медичних послуг, виокремлено їх особливості, види та структура.

Варто зазначити, що структуризація вартості медичних послуг є основою для побудови програм для проведення економічного аналізу витрат закладу охорони здоров'я (лікарень, клінік, ЛПУ та ін.), розрахунку питомої ваги накладних витрат по кожному структурному підрозділу і розрахунку економіко-статистичних показників діяльності установи охорони здоров'я.

Зазначимо, що наведена вище на рисунку базова структура основних елементів вартості медичних послуг відповідає принципам міжнародної методики “Joint Learning Network. Costing of Health Services for Provider Payment, 2016” (зокрема, облік витрат здійснюється за принципом їх розподілення «зверху вниз»), яку закладено в Методику розрахунку вартості медичних послуг, затвердженої постановою КМУ № 1075 від 27 грудня 2017 року.

Для того, аби розібратись в принципах, функціях та особливостях регулювання ринку медичних послуг, потрібно визначити, що таке ринок медичних послуг та регулювання даного ринку. Щоб сформулювати власний підхід до визначення поняття «ринку

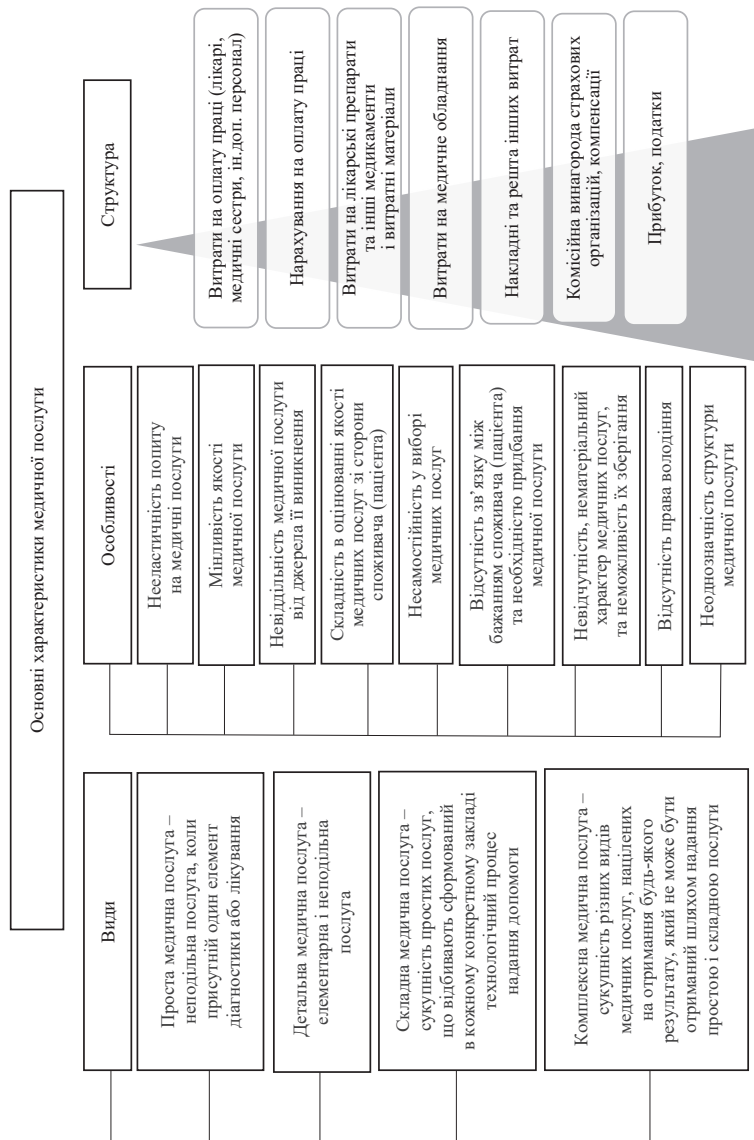

Рис. 1.1. Основні характеристики медичної послуги

Джерело: систематизовано автором на основі наукових джерел інформації

медичних послуг», в роботі було проаналізовано ряд наукових праць українських та іноземних вчених, де використовується даний понятійно-категоріальний апарат. Результати систематизовано та згруповано у вигляді таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

**Підходи до визначення поняття «ринок медичних послуг»
українських та іноземних науковців**

№ п/п	Визначення	Автор	Рік, джерело
1	2	3	4
1.	Сукупність медичних технологій, виробів медичної техніки, ліків; методів організації медичної діяльності, яка реалізується в умовах конкурентної економіки; складова частина ринку громадського здоров'я.	складно виявити першоджерело, зустрічається у багатьох працях вчених СНД	[64]
2.	Сукупність всіх медичних послуг, виробів медичної техніки, методів організації медичної діяльності, фармакологічних засобів, та існуючих і потенційних виробників товарів і споживачів медичних послуг.	Є. О. Гапонова, В. М. Карнацький	2016 рік, [50; 109]
3.	Ринок, специфічною рисою якого є його соціальна спрямованість, за якої максимізація прибутку в жодному разі не може бути пріоритетом при наданні кваліфікованих медичних послуг. Товаром на даному ринку є медична послуга, що являє специфічну форму виробничої діяльності, результат якої спрямований не на створення матеріального блага, а на отримання певного (конкретного) корисного ефекту, що стоюється безпосередньо людини.	І. М. Солоненко, Л. І. Жаліло	2004 рік, [61]
4.	Ринок, на якому центральне місце займають взаємовідносини суб'єктів виробництва і споживання медичних послуг в рамках специфічної цивілізованої форми суперництва між медичними працівниками (лікарями) по досягненню найвищого ступеню задоволення цільових потреб пацієнта.	Е. Ц. Ясинська	2015 рік, [270]